

3

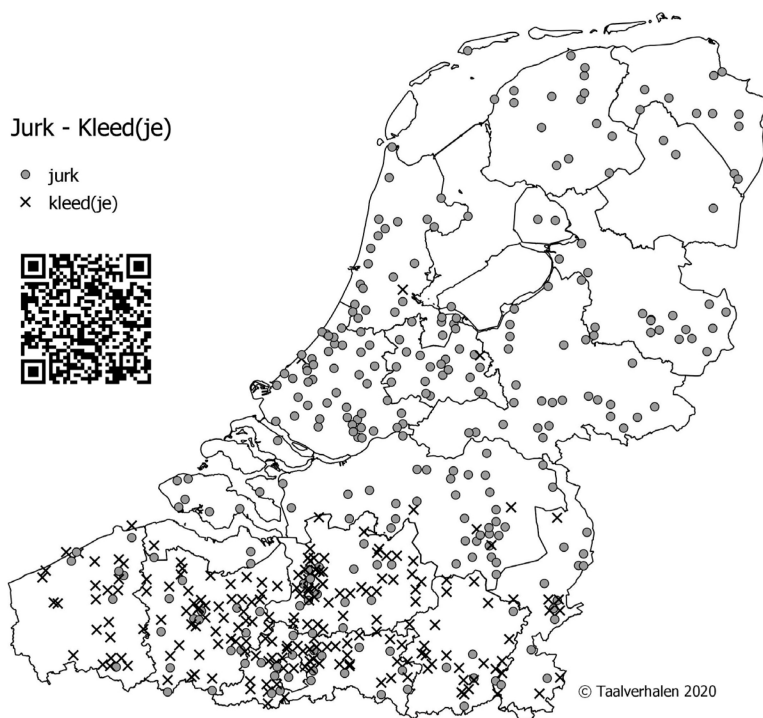
WOORDEN, IDIOOM, UITDRUKKINGEN

A. Hetzelfde begrip heeft een andere naam

Nederlanders en Belgen geven de dingen niet altijd dezelfde naam, dat is algemeen bekend. Of ze gebruiken wel dezelfde woorden, maar ze bedoelen er net iets anders mee. Of ze gebruiken een uitdrukking die net een beetje anders is. Dat zorgt voor hilariteit, onbegrip, ergernis, grappige of gênante misverstanden enzovoort. In gesprekken kun je dat eventueel opvangen, in teksten heeft dat soms vervelender gevolgen.

Sommige mensen denken dat er voor sommige begrippen een Belgisch woord bestaat, een (noordelijk) Nederlands en een algemeen, zodat je voor elk doelpubliek (Belgisch, Nederlands en het hele taalgebied) een woord ter beschikking hebt. In de praktijk komt die situatie bijna nooit voor. Dat zou immers betekenen dat er zowel in Nederland als in België twee woorden bestaan voor hetzelfde begrip, dat noemen we *absolute synoniemen*. Maar absolute synoniemen zijn een heel zeldzaam en meestal tijdelijk verschijnsel in een taal. Meestal verdwijnt een van de twee benamingen of ontstaan er na een tijdje toch subtiele verschillen in de betekenis. De kans dat er in België en Nederland tegelijk absolute synoniemen bestaan voor hetzelfde begrip, is dus vrijwel nihil.

Relatieve synoniemen zijn woorden die wel hetzelfde concept aanduiden, maar die niet helemaal uitwisselbaar zijn. Er zijn kleine betekenisverschillen, bijvoorbeeld in register of afhankelijk van de context, en die komen wel vaker voor. Die woorden hebben soms een andere betekenisnuance (bijvoorbeeld *bezem* en *borstel*) of horen tot een ander taalregister (bijvoorbeeld *reet* en *achterwerk*). In België hoort een woord dat gangbaar is in het hele taalgebied soms tot een hoger, vaak schriftaliger register dan zijn Belgisch-Nederlandse tegenhanger. Een voorbeeldkoppeltje is *kleedje* tegenover *jurk* (zie afb. 11). De kaart hieronder is gebaseerd op de antwoorden

11 Kaart: *jurk* – *kleed(je)*

van Belgen en Nederlanders op de vraag hoe je een ‘kledingstuk in één stuk voor vrouwen dat het bovenlichaam en een deel van de benen bedekt. Het bovendeel bestaat uit een lijfje, het onderdeel uit een rok’ noemt (vragenlijst 18, 2019). Op de kaart zie je dat *jurk* in het hele taalgebied gebruikelijk is en *kleed(je)* hoofdzakelijk in België. Uit de opmerkingen van de respondenten blijkt dat *jurk* in België hoofdzakelijk als schrijftaal of in formele taal wordt gebruikt en *kleed(je)* bijna uitsluitend spreektaal is. In Nederland is *jurk* het gewone woord in schrijf- en spreektaal. Hun status is dus niet identiek.

Als je dus een tekst met Belgisch-Nederlands geschikt wilt maken voor een Nederlands doelpubliek of omgekeerd, is er meestal geen echt synoniem voorhanden, zelfs al lijkt het vaak wel zo. Er is dus ook creativiteit nodig.

Wanneer heb je in de praktijk te maken met verschillende termen en hoe kun je daarmee omgaan?

a. Institutionele terminologie

Open deur: België en Nederland zijn twee verschillende landen. Dat heeft behoorlijk wat gevolgen, ook voor de Nederlandse woordenschat. Twee landen, dat betekent immers ook andere wetgeving, andere juridische terminologie en administratieve indelingen en andere organisaties en organisatievormen. Kortom: de institutionele terminologie verschilt. En omdat het hier om officiële terminologie gaat, mag je die niet zomaar vervangen door een alternatief uit het andere land of zelfs een ‘algemeen’ alternatief.

Dat laatste is er meestal ook niet: je hebt nationale terminologie, die eigen is aan het land, of internationale. In woordenboeken krijgen die nationale institutionele termen soms – niet altijd – een ander label dan ‘gewone’ Belgisch- en Nederlands-Nederlandse woorden. In Van Dale is dat ‘in BE/in NL’ (tegenover ‘BE’ en ‘NL’) (zie afb. 12-13), in Prisma ‘in België’/‘in Nederland’ (tegenover ‘Belg.’ en ‘NL’) (zie afb. 14-15).

schepen¹

sche-pen
zelfstandig naamwoord • de • schepenen
1236, van (recht) *scheppen*

- 1 historisch stedelijk overheidspersoon in de Republiek, lid van een vroedschap, belast met rechtspraak en bestuur
 - spreekwoord *de jongste schepen wijst het vonnis*
de jongeren, de kinderen willen het altijd beter weten, hebben het hoogste woord
 - *schout en schepenen*
- 2 in BE lid van het dagelijks bestuur van een gemeente
 - *burgemeester en schepenen*
 - *de schepen van Cultuur*
 - *eerste schepen*
schepen die de burgemeester vervangt tijdens diens afwezigheid

12 Het trefwoord ‘schepen’ in Van Dale

Rijkswaterstaat

Rijks-wa-ter-staat
zelfstandig naamwoord • de • g.mv.

- 1 in NL rijksdienst van het toezicht en beheer over de rivieren, kanalen, dijken enz. en over de wegen, bruggen, viaducten enz.

13 Het trefwoord ‘Rijkswaterstaat’ in Van Dale

aso
aso
het
<in België> algemeen secundair onderwijs

14 Het trefwoord 'aso' in Prisma

vmbo
vmbo
afkorting
<in Nederland> voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs <schooltype dat in 1999 in de plaats is gekomen van vbo en mavo>
vmbo of VMBO?
Onderwijstypen, en alle afkortingen daarvan, krijgen kleine letters: <i>basisonderwijs</i> , <i>vmbo</i> , <i>havo</i> , <i>vwo</i> , <i>gymnasium</i> , <i>hbo</i> . Aan het begin van een zin staat één hoofdletter: <i>Hbo</i> -studenten krijgen extra taallessen.

15 Het trefwoord 'vmbo' in Prisma

Enkele voorbeelden van nationale termen

Institutioneel

- *wethouder* (NL) – schepen (BE)
- *midden- en kleinbedrijf* (mkb) (NL) – *kleine en middelgrote bedrijven* (kmo) (BE)
- NAP (Normaal Amsterdams Peil: gemiddelde waterhoogte bij Amsterdam, ten opzichte waarvan in Nederland de waterhoogte wordt bepaald. Geen equivalent in België)
- *intercommunale* (orgaan waarin gemeenten samenwerken voor een gemeenschappelijk doel van algemeen belang, bijvoorbeeld het beheer van nutsbedrijven. Geen equivalent in NL)

Onderwijs

- *vmbo* (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs) / *havo* (hoger algemeen voortgezet onderwijs) / *vwo* (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs) (NL); *aso* (algemeen secundair onderwijs) / *bso* (beroepssecundair onderwijs) / *kso* (kunstsecundair onderwijs) / *tso* (technisch secundair onderwijs) (BE)
- *rechter van instructie* (NL) – *onderzoeksrechter* (BE)
- *zzp'er* (zelfstandige zonder personeel, alleen in NL)

- *arrondissement* (onderdeel van een (ambts)gebied, alleen in BE)
- *interneren*: een bepaalde verblijfplaats geven met het verbod die te verlaten (NL) / gedwongen opnemen in een psychiatrische instelling (BE)
- *inschrijvingsbewijs*: bewijs van inschrijving m.b.t. octrooien en het onderwijs (NL) / kentekenbewijs (BE)

b. Cultuurgebonden termen, *realia*

In een eerder hoofdstuk ben ik al ingegaan op de culturele verschillen tussen België en Nederland (p. 27). Die verschillen schemeren ook door in onze taal, bijvoorbeeld in culinaire terminologie: we hebben streekgerechten of we bereiden bepaalde gerechten op een andere manier. Hetzelfde geldt voor traditionele evenementen die ofwel in maar een van de twee landen voorkomen ofwel op verschillende manieren worden gevierd. Zo zijn er regio's waar met Nieuwjaar kinderen van deur tot deur gaan om liedjes te zingen of waar carnaval of Sint-Maarten wordt gevierd. De naam voor die traditie en alles wat daarmee samenhangt, is dan alleen bekend in die regio. Sinterklaas is dan weer wel bekend in Nederland en België, maar wordt op verschillende manieren gevierd. In Nederland gebeurt dat op 5 december, *pakjesavond*, in België is dat overdag op 6 december. Het woord *pakjesavond* is bijgevolg alleen bekend in Nederland. Kerstmis is dan weer vooral in België een echt familiefeest, waardoor ook de wens *zalig kerstfeest* eerder Belgisch is. Ook nationaal bekende plaatsen, evenementen, personen, gebeurtenissen, vallen hieronder. Dat soort culturele eigenheden noemen we *realia*.

Enkele voorbeelden

Belgisch-Nederlands	Nederlands-Nederlands
<i>cuberdons</i>	<i>taaitaai</i>
<i>letterkoekjes/nicnacjes</i>	<i>snert</i>
<i>vastenavond</i>	<i>boterletters</i>
<i>nieuwjaarsbrief</i>	<i>pakjesavond</i>
<i>doopsuiker</i>	<i>sinterklaassurprises en -gedichten</i>
<i>Allerheiligen</i>	<i>beschuit met muisjes</i>
<i>Wapenstilstand</i>	<i>Prinsjesdag</i>
	<i>Dodenherdenking</i>